

[Vztah demokracie a kapitalismu; hospodářství Sovětského svazu]

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[1978-04 \(rukopis\)](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[1978-04 \(rukopis\)](#)

- ◆ myšlenkový deník – záznam, česky, vznik: 21. 6. 1978
- ◆ philosophical diary – record, Czech, origin: 21. 6. 1978

[Vztah demokracie a kapitalismu; hospodářství Sovětského svazu]

21. VI. [780621-1]

(22) (4) (SSaŽ – Vysočany, 21. 6. 78 dopoledne.)

Marx má pravdu nebo alespoň částečnou pravdu v tom, že tzv. buržoazní revoluce se opíraly o demokratické programy především proto, že to odpovídalo jejich zájmům. Souvisí to ovšem také s tím, že tehdy neexistovaly téměř odhady budoucího vývoje společnosti vcelku ani jednotlivých jejích strukturálních složek. Kritiky si všímaly jednotlivých neblahých společenských jevů, ale neodhalovaly je jako důsledky určitého způsobu společenského jednání, nýbrž nanejvýš je moralizovaly. Sociologické a ekonomické uvažování se zrodilo teprve v průběhu tzv. buržoazní epochy. Sledování konkrétních zájmů se proto zdálo být zcela oprávněné, pokud nebylo provázáno morálně pochybným jednáním nebo pokud na sebe nebralo nelidské, surové a špinavé formy. V takové situaci byl důraz na objektivní souvislosti, doprovázený odhalováním ideologického charakteru morálky, ale také práva atd., naprosto pochopitelný a relativně plně oprávněný.

Nicméně to nás nemůže odvádět od toho, že vedle problémů nových způsobů výroby tu existovaly také skutečné problémy politické. Demokratické principy nelze odvodit z povahy kapitalistického způsobu hospodářství ani z jeho vnitřních potřeb. (To je patrné z různých jevů, v neposlední řadě také z toho, že kapitalismus se zvláště mocně rozvíjel v zemích ovlivněných kalvínským typem protestantismu, jak na to už ukázal Max Weber.) Koncept a program demokracie má svou vlastní svébytnost a také svou vnitřní logiku. I když rozvoj demokratického způsobu politického uvažování může být stimulován nebo naopak inhibován různými vývojovými tendencemi např. ekonomickými nebo určitými historickými potřebami nejrůznější povahy, není tím vnitřní inherence a logika demokratického myšlení narušována víc, než třeba logická výstavba vědy je ovlivňována potřebami hospodářství nebo války apod. V důsledku této relativní samostatnosti a svébytnosti jak demokratických postojů a způsobů politického myšlení, tak i demokratických politických struktur a institucí nestojí a nepadá demokracie s měšťanskou třídou ani s kapitalistickým hospodářským řádem, ale je schopna se emancipovat z vazeb s nimi a přežít jejich úpadek a rozpad (pokud k němu jednou dojde, neboť zatím nic nenasvědčuje tomu, že současné potíže jsou něčím víc než jednou z přechodných krizí).

Chybný, mylný Marxův, resp. zejména Leninův předpoklad, že politický řád a politické struktury si každá „společenská formace“ vytvoří podle svých potřeb, a že tedy není zapotřebí se o ně speciálně starat, dovolil ruským revolucionářům uvěřit, že mohou novou společnost vybudovat jako socialistickou bez ohledu na existující politický stav společnosti. Podcenili okolnost, že socialismus má také svou politickou stránku, a tedy i politické podmínky své existence, a také okolnost, že jako nový hospodářský systém a řád může vyrůst pouze ve společnosti na určité hospodářské, ekonomické úrovni. Jejich pokus vytvořit novou ekonomickou základnu za podmínek, které lze označit za převážně feudální a politicky absolutistické (ruské samoděržaví!), aniž by se ponechala nějaká podstatnější doba k přetvoření společenských struktur kapitalistické podnikavosti, musel nutně znamenat, že

výsledky byly nakonec docela odlišné od toho, co bylo očekáváno. Nový sovětský stát se mohl postavit hospodářsky na nohy jenom uvolněním tvořivosti a podnikavosti iniciativních jednotlivců a skupin; konec konců ani Lenin se nedovedl obejít bez NEPu. Ale obava, že sledování této orientace na delší dobu by ohrozila direktivní řízení porevoluční společnosti, vedla k tomu, že období NEPu bylo předčasně ukončeno a jeho skutečné, hlavní výsledky tak byly podvráceny. Místo toho bylo zavedeno znovu v podstatě válečné hospodaření, které po přechodné době zmatků bylo zaměřeno převážně na vybudování těžkého, a v tomto rámci na vybudování především zbrojního průmyslu. Obrovské náklady, kterých k tomu bylo zapotřebí, byly zčásti promrhány neefektivní výrobou a omyly i přímým selháním řízení, v neposlední řadě dokonce politického. Mělo-li být dosaženo potřebných, resp. žádoucích výsledků, vyžádalo si to další zvýšení nákladů. Úhrnem to vše představovalo nesmírné zatížení teprve se poznovu rodícího národního hospodářství, jehož rozvoj byl už stejně zpomalován nedůslednostmi, nepromyšleným experimentováním, nízkou úrovní vedoucích kádrů a neexistencí účinných korektivů. Tak muselo nutně dojít k tomu, že „první socialistický stát“ řešil přednostně nikoliv své vlastní specifické problémy, ale problémy, které zdědil po carském samoděržaví a jeho imperiální politice. Sovětský stát proto začal budovat navenek svou armádu a dovnitř policii. Životní úroveň obyvatelstva silně klesla a po překonání hladomorů stoupala jen velmi zvolna. Do toho přišla válka, vedená zvláště na počátku naprosto diletantsky, takže oběti byly strašné a z velké části zbytečné. A také po válce se vedení staralo na prvním místě nikoliv o obyvatelstvo a jeho potřeby, ale o maximální vyzbrojení, především o atomové a později vodíkové zbraně na jedné straně a o raketovou techniku (včetně prostředků k „dobývání vesmíru“) na straně druhé. V tom si Sovětský svaz zachoval a upevnil své síly a svou prestiž. Ale to jsou oblasti, které nemají se socialismem vlastně nic společného. Životní úroveň obyvatel se zvedala a zvedá velmi pomalu, takže relativní rozdíl oproti pokročilým industriálním státům ve skutečnosti narůstá (tj. ve vývoji společenském se sovětské země ustavičně víc opožďují). Ani po šedesáti letech své existence není Sovětský svaz možno považovat za dostatečně industrializovanou zemi.